

**Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»**

Кафедра філософських і соціологічних студій та соціокультурних практик

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФІЯ КОНФЛІКТУ І ДІАЛОГУ»**

**для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за
спеціальностями В 10 Філософія і В12 Культурологія та
музеєзнавство**

Одеса, 2026 р.

УДК: 101.159+130.2

*Затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К.Д.Ушинського», протокол № 14 від 28 травня 2026 року.*

Рецензенти:

Єременко Олександр Михайлович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри Національного університету «Одеська юридична академія»

Наумкіна Світлана Михайлівна, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.У. Ушинського»

Борінштейн Є. Р.

Методичні рекомендації для проведення практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія конфлікту і діалогу»: метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2026. 42 с.

Методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи з дисципліни «Філософія конфлікту і діалогу» розроблені для здобувачів 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей В 10 Філософія і В12 Культурологія та музеєзнавство. Вони охоплюють методичні рекомендації до форм проведення практичних занять, зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання за всіма видами контролю, рекомендації до виконання ІНДЗ (есе та аналіз першоджерела), глосарій та список рекомендованої літератури.

З М І С Т

1. ПЕРЕДМОВА	4
2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ФОРМ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ.	8
3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	18
4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ	22
5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДЗ (ЕСЕ ТА АНАЛІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛА)	25
6. ГЛОСАРІЙ	31
7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	40

1. ПЕРЕДМОВА

Філософія конфлікту і діалогу – це вчення про те, як людська взаємодія розвивається через протиріччя. Конфлікт виявляє приховані проблеми, а діалог служить інструментом для їх осмислення і пошуку рішень. Разом вони формують діалектику відносин «Я-інший». Конфлікт є процесом, при якому несумісні інтереси, цінності або цілі сторін переходять у відкрите протистояння. У філософському розумінні він виступає двигуном розвитку, рушійною силою подолання віджилих структур (від діалектики Г. Гегеля до теорій Г.Зіммеля). Філософія діалогу (представлена мислителями М. Бубером, А.І. Кавалеровим та іншими) стверджує, що буття людини за своєю суттю є спілкування. Діалог тут – не просто обмін інформацією, а визнання іншого як рівного, умова самопізнання і зняття відчуження. Треба зазначити, що конфлікт руйнує старі зв'язки, а діалог творить нові, більш досконалі форми соціальної та особистісної взаємодії. В сучасному суспільстві дуже потрібне подолання поляризації: перехід від ворожнечі і взаємного заперечення до пошуку спільних смислів і компромісів. Важливим є прийняття іншого: Філософія діалогу вчить, що справжній розвиток «Я» неможливий без визнання унікальності «ТИ». Замість того, щоб намагатися повністю уникнути зіткнень, філософія розглядає їх як природний етап, за яким повинен слідувати конструктивна розмова.

Конфлікт як філософська категорія має довгу історію. У різні історичні періоди його розуміння варіювалося.

Античність. Наприклад, Геракліт розглядав конфлікт як суть всіх речей, а Аристотель у своїй філософській системі не відводив конфлікту основоположної ролі.

Новий час. Гегель у своїй діалектиці розглядав конфлікт як принцип існування і основу розвитку світу. Однак його філософія не призвела до формування конфліктології як окремої науки.

XIX-XX століття. У цей період розвивалися психологічні та соціологічні підходи до вивчення конфліктів. Зигмунд Фрейд пов'язував конфлікти з внутрішнім конфліктом між свідомим і несвідомим. Георг Зіммель розглядав

конфлікт як соціально значущий і позитивний фактор. Л. Козер обґрунтував позитивну роль конфлікту в суспільстві, вважаючи його нормальним явищем.

У ХХІ столітті увага до конфліктів і діалогу посилилася у зв'язку з глобалізацією, мультикультурними просторами і необхідністю пошуку шляхів мирної взаємодії.

Філософія конфлікту виконує світоглядну, методологічну і прогностичну функції, допомагаючи осмислити природу конфліктів і способи їх регулювання.

Філософія діалогу уявляє собою напрямок, де діалог стає фундаментальним способом розуміння реальності. Його ключові аспекти. Історичний контекст. Філософія діалогу почала формуватися в 1920-і роки в Німеччині. Серед піонерів – М. Бубер, Ф. Розенцвейг. Концепція міжособистісних відносин. Реальність розуміється як динамічний процес взаємодії «Я» і «Ти», «Свого» і «Чужого». Мовлення і мова інтерпретуються не як інструмент формулювання думки, а як носій міжособистісних відносин. Мета – подолання агресії і створення гуманного мислення. Діалогічна філософія акцентує увагу на альтруїзмі, умінні чути інших і рівноправності. Цей напрямок став важливою основою для педагогіки, а також вплинув на розуміння простору, часу, причинності та інших аспектів реальності.

Можна припустити, що в філософії конфлікту і діалогу йдеться про взаємозв'язок цих двох понять: конфлікт може бути предметом філософського аналізу, включаючи його причини, динаміку і можливі способи вирішення; а діалог може виступати інструментом подолання конфліктів, сприяючи взаєморозумінню і конструктивній взаємодії.

У сучасному світі, де стикаються різні культури і парадигми, вивчення взаємодії конфлікту і діалогу стає особливо актуальним.

Таким чином, філософія конфлікту і діалогу може охоплювати історичні передумови, ключові ідеї і значимість цих напрямків для сучасного розуміння соціальних і філософських процесів.

Запропоновані методичні рекомендації орієнтовані на стимулювання самостійної роботи студентів та розвиток навичок опрацювання спеціалізованої

наукової літератури. Структура запитань узгоджена з лекційним курсом, а також тематикою і планами семінарських занять, що забезпечує цілісність сприйняття навчальної дисципліни. Зміст курсу «Філософія культури і діалогу» реалізується через три взаємопов'язані блоки: теоретичний, практичний і блок самостійної роботи. Теоретичний компонент передбачає засвоєння базових знань про філософію конфлікту і діалогу, її спрямованість в сучасному суспільстві, базисні знання, понятійно-категоріальний апарат, основні концепції та дискусійні проблеми, а також аналіз суспільних явищ і процесів відносно конфлікту і діалогу, взаємозв'язок із соціологією конфлікту, конфліктологією, риторикою, іміджологією. Практичний блок спрямований на формування навичок наукової дискусії, логічного мислення та культури аргументації; розвиток уміння чітко й переконливо висловлювати власну позицію; підготовку наукових робіт, рефератів, наукових доповідей та есе з актуальних питань філософії конфлікту і діалогу. Самостійна робота передбачає опанування методів роботи з різноманітними джерелами інформації, включаючи словники та наукові тексти, здійснення інформаційного пошуку, систематизацію матеріалу, а також формування здатності до самостійного аналізу й узагальнення. Організація навчальної діяльності студентів здійснюється відповідно до планів лекційних і семінарських занять, а також завдань для самостійного опрацювання.

Мета навчальної дисципліни «Філософія конфлікту і діалогу»: сформувати у здобувачів, які освоюють програму «Філософія конфлікту і діалогу», уявлення про сформовану практику філософствування з приводу конфліктів в суспільстві як таких і діалогічної комунікації учасників конфлікту і всіх взаємодіючих сторін.

Дозвіл на використання ШІ: здобувачам вищої освіти дозволено використання генеративних інструментів штучного інтелекту (ШІ) для виконання письмових робіт, наукових досліджень та інших завдань. Однак робота повинна містити оригінальні висновки, аналіз та критичне осмислення.

Можливість перезарахування результатів навчання, отриманих у неформальній освіті. Мета: Ця можливість надається для сприяння

індивідуальним освітнім траєкторіям, визнання попереднього досвіду та досягнень здобувачів, а також для оптимізації їхнього навчального навантаження.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- історію розвитку філософії конфлікту і діалогу;
- структуру філософії конфлікту і діалогу;
- витоки філософії конфлікту та діалогу;
- основні напрямки розвитку філософії конфлікту і діалогу;
- типології конфліктів;

вміти:

- використовувати понятійно-категоріальний апарат філософії конфлікту і діалогу;
- вести дискусію про проблеми, пов'язані з конфліктами в сучасному суспільстві;
- застосовувати свої знання на практиці;
- орієнтуватися в методичній та спеціальній літературі;
- здійснювати науково-дослідну та методичну діяльність;
- практично використовувати методологію, представлену в працях дослідників філософії конфлікту і діалогу.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

– сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;

– бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;

- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ФОРМ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Різновиди проведення практичних занять можуть бути досить різноманітними та визначаються змістом і специфікою теми, а також складом студентської аудиторії. Найпоширенішими формами організації практичних занять з філософії культури і діалогу є: **відповіді на запитання, розгорнуті бесіди, виступи з рефератами, презентаціями, есе, доповідями, проведення інтерактивних дискусій, круглих столів тощо.** У процесі підготовки до практичного заняття кожен студент повинен детально ознайомитися з планом, що відображає зміст відповідної теми; опрацювати та осмислити власні конспекти лекцій; вивчити рекомендовану літературу; підготувати розгорнутий план, тези або конспект виступу за всіма питаннями теми.

Відвідування практичних занять є обов'язковим для студентів, оскільки їх пропуск позбавляє можливості глибоко усвідомити, закріпити та сформулювати цілісне уявлення щодо відповідної тематики.

Організація практичного заняття передбачає певну послідовність етапів. По-перше, заняття розпочинається вступним словом викладача, у якому визначається значущість теми, її мета, а також окреслюються форми та методи проведення. По-друге, більшість занять реалізується у формі інтерактивної дискусії, у процесі якої здійснюється поточний контроль знань студентів і перевірка виконання ними самостійних завдань. По-третє, розкриття змісту питань повинно супроводжуватися їх співвіднесенням з актуальними проблемами сучасності. Водночас студенти мають уважно слухати виступи одногрупників, активно долучатися до обговорення, що сприяє розвитку навичок дискусії, аналізу різних точок зору та аргументованого відстоювання власної

позиції. Регулярні виступи сприяють збагаченню словникового запасу та формуванню вміння чітко і лаконічно висловлювати думки. Крім того, кожен студент повинен постійно вдосконалювати навички коректного використання фахової термінології. Після виступу відбувається колективне обговорення, під час якого викладач спрямовує дискусію на висвітлення ключових аспектів проблеми та забезпечує участь усіх присутніх. Завершується заняття підсумковим словом викладача, де узагальнюються результати роботи, оцінюється рівень засвоєння матеріалу, виставляються бали та визначаються завдання на наступне заняття.

У межах практичного заняття студент має можливість ефективно засвоїти знання, сформувати вміння, навички та професійні компетентності, необхідні для подальшої практичної діяльності.

Для ефективного вирішення поставлених завдань доцільно використовувати такі форми інноваційного навчання.

Дискусія розглядається як форма навчальної діяльності, у межах якої студенти висловлюють власні міркування щодо проблеми, визначеної викладачем, що передбачає попередню підготовку у вигляді есе, тез або рефератів.

Групова дискусія виступає методом організації колективної діяльності, який забезпечує можливість впливу на позиції учасників через аргументоване обговорення, сприяє глибшому опрацюванню матеріалу та формуванню оптимальних рішень.

Доповідь (презентація) є формою публічного викладу навчального матеріалу, що може здійснюватися як викладачем, так і студентами, та спрямована на поглиблення знань.

Інтерактивні методи навчання базуються на активній взаємодії між викладачем і студентами, передбачають високий рівень залученості, творче переосмислення інформації та виконання різних видів завдань.

Дослідницький метод орієнтований на організацію навчання через самостійну пізнавальну діяльність студентів, що передбачає постановку

проблем, формулювання гіпотез, збір та аналіз даних, узагальнення результатів і їх практичне застосування. Основними етапами дослідницького методу є: визначення теми, об'єкта і предмета дослідження; формулювання проблеми та гіпотез; вибір методів дослідження; збір і аналіз даних; перевірка гіпотез; формулювання висновків та їх застосування.

Пост-тестування використовується як засіб контролю знань студентів за результатами вивчення тем. Круглий стіл є ефективною формою обговорення актуальних проблем, що сприяє розвитку навичок діалогу та колективного пошуку рішень.

Наукова дискусія виступає важливою формою навчальної діяльності, у межах якої студенти аргументовано висловлюють власні позиції. Вона передбачає попередню підготовку письмових робіт, а її структура включає виступи та подальше обговорення. Оцінювання здійснюється як за якість презентації, так і за відповіді на запитання.

Есе розглядається як жанр науково-публіцистичного характеру, що поєднує індивідуальну авторську позицію з вільною формою викладу. Його мета полягає у чіткому та лаконічному висловленні власної думки щодо певної проблеми. Для есе характерні такі ознаки: наявність авторської позиції, оригінальність викладу, наближеність до розмовного стилю, обмеженість обсягу, образність і логічність викладу, а також відсутність претензії на вичерпний аналіз проблеми.

Структура есе включає невеликий обсяг, чітке визначення теми, актуальність, вступ і висновки, можливість використання додаткових матеріалів (схем, таблиць), посилання на джерела, а також вільну композицію, що відображає глибину знань і переконань автора.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми та форми проведення	денна
1	Тема 1. Проблемна площина філософії діалогу. <i>Форма проведення: семінар з виступами студентів.</i>	2
2	Тема 2. Діалог як механізм розв'язування конфліктів.	2

	<i>Форма проведення: круглий стіл</i>	
3	Тема 3. Історична площина філософії конфлікту. <i>Форма проведення: семінар з виступами студентів.</i>	2
4	Тема 4. Причинність і свобода в соціальному бутті філософії конфлікту і діалогу <i>Форма проведення: дискусія.</i>	2
5	Тема 5. Проблема конфлікту і діалогу в структурі соціального знання. <i>Форма проведення: Семінар з елементами евристичної бесіди</i>	2
6	Тема 6. Конфлікт і діалог у категоріальній системі соціальної філософії. <i>Форма проведення: семінар з виступами студентів.</i>	2
7	Тема 7. Конфлікт і діалог в соціокультурній картині світу. <i>Форма проведення: дискусія.</i>	2
8	Тема 8. Мир як гносеологічна та праксеологічна проблема у філософії конфлікту та діалогу. <i>Форма проведення: дискусія.</i>	2
Разом		16

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
Тема 1. Проблемна площина філософії діалогу. <i>Форма проведення: семінар з виступами студентів.</i>	1. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми	1. <i>Усне обговорення питань (аналітичні коментарі з доповненнями):</i> 1) Історія позитивного розуміння діалогу як такого. 2) Площі діалогу в історії людства. 3) Філософія діалогу як наука. 4) Соціальне поле філософії діалогу. 2. <i>Індивідуальні виступи студентів. Усна аналітична доповідь – до 5 хвилин. (кожен заздалегідь обрає тему)</i> 1. Онтологічні підстави діалогу. 2. Діалогічні концепції мислителів. 3. Діалог в історичному пізнанні. 4. Діалог і штучний інтелект. 5. Діалог культур і міжкультурний діалог. 6. Діалог і толерантність. 7. Діалог і пізнання.	На практичному занятті

		8. Діалог і мова. 9. Історичні форми діалогу. 10. Діалог і монолог як способи думки. 11. Діалог і відсутність діалогу.	
Тема 2. Діалог як механізм розв'язування конфліктів. <i>Форма проведення: круглий стіл</i>	Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми	<i>Питання до обговорення.</i> 1. Діалогічна сутність суспільства. 2. Розуміння конфлікту в історії людства. 3. Варіації розв'язування конфліктів. 4. Конструктивна роль діалогу як механізму розв'язування конфліктів. <i>2.Індивідуальні завдання студентів. Усна аналітична доповідь – до 5 хвилин. (кожен заздалегідь обрає тему)</i> 1. Визначення діалогу та його роль у переговорному процесі. 2. Завдання діалогу в контексті вирішення конфліктів. 3. Умови ефективності діалогу. 4. Відмінності позитивного (конструктивного) діалогу від негативного (деструктивного). 5. Етапи і техніки ведення конструктивного діалогу. 6. Пошук взаємовигідних рішень. 7. Стратегії поведінки в діалозі. 8. Конфлікт в колективі і діалог. 9. Міжособистісний конфлікт: як через діалог виявити і усунути причини розбіжності 10. Соціально-політичний конфлікт: умови, необхідні для діалогу між політичними силами або між владою та населенням	На практичному занятті
Тема 3. Історична площина	Участь у колективному обговоренні з динамічним	<i>Усне обговорення питань (аналітичні коментарі з доповненнями):</i>	На практичному занятті

<p>філософії конфлікту. <i>Форма проведення: семінар виступами студентів.</i></p>	<p>зворотнім зв'язком ключових питань те</p>	<p>1. Періодизація філософії конфлікту. 2. Передісторія філософії конфлікту. 3. Характеристика філософії конфлікту як наукової дисципліни. <i>Робота в парах. Обговорення провідних положень європейської філософії. Дискусія. (Виступи готуються заздалегідь). Індивідуальні аналітичні повідомлення до 5 хвилин</i> <i>Теми повідомлень (обрати 1):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Антична філософія і розуміння конфлікту. • Середньовіччя та релігійні аспекти конфліктів. • Новий час: теорії конфлікту і суспільний договір. • XIX-XX століття: нові підходи до розуміння конфлікту. • Соціальний конфлікт. • Ідеї про конфлікт Георга Зіммеля, Льюїса Козера, Ральфа Дарендорфа. • Сучасні інтерпретації конфлікту. • Культурно-історичний аспект конфліктів. 	
<p>Тема 4. Причинність і свобода в соціальному бутті філософії конфлікту і діалогу. <i>Форма проведення: дискусія.</i></p>	<p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань те</p>	<p><i>Питання до обговорення.</i> 1. Причинність і свобода в соціальному бутті: взаємозв'язок понять. 2. Свобода Як пізнана необхідність (Б. Спіноза). 3. Конфлікт і свобода: як вони взаємопов'язані? 4. Діалог і свобода в соціальному контексті. 5. Антиномія свободи і необхідності. 6. Роль знань у контексті свободи та конфліктів.</p>	<p>На практичному занятті</p>

		<p>7. Порівняльний аналіз підходів до конфлікту в різних філософських традиціях.</p> <p>8. Проблема відповідальності та свободи.</p> <p><i>Дискусійний характер питань:</i></p> <p>1. Проблема детермінізму і свободи в соціумі.</p> <p>2. Філософія конфлікту: природа і витоки.</p> <p>3. Філософія діалогу: шлях до зняття протиріч.</p> <p>4. Діалог як антитеза насильству.</p> <p>5. Синтез: свобода через призму конфлікту та діалогу. Свобода одного vs Свобода іншого.</p> <p>6. Вирішення суперечностей: як здійснюється перехід від «свободи від» (негативна свобода) до «свободи для» (позитивна свобода) в рамках діалогічної взаємодії?</p>	
<p>Тема Проблема конфлікту діалогу структурі соціального знання. <i>Форма проведення: семінар елементами евристичної бесіди.</i></p>	<p>5. Участь у колективному і обговоренні з в динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми</p> <p>з</p>	<p><i>Теми на обговорення для евристичної бесіди:</i></p> <p>1. Як конфлікт і діалог взаємопов'язані в структурі соціального знання?</p> <p>2. Які методологічні підходи використовуються для аналізу конфліктів та діалогу в соціологічних дослідженнях?</p> <p>3. Яка роль діалогу в профілактиці конфліктів і побудові конструктивної взаємодії в суспільстві?</p> <p>4. Як сучасні соціальні трансформації впливають на динаміку конфліктів та діалогічних процесів?</p> <p><i>Робота в парах: доповідач та опонент</i></p> <p>1. У чому полягає евристична роль соціального конфлікту?</p>	<p>На практичному занятті</p>

		<p>2. Структура і стадії конфлікту. Які причини загострення соціальних протиріч?</p> <p>3. Діалог як інструмент соціального пізнання і регулювання.</p> <p>4. У чому полягають принципи концепції «діалогу культур» стосовно вирішення сучасних суспільних і міжгрупових проблем?</p> <p>5. Практики вирішення та запобігання зіткнень.</p> <p>6. Як здійснюється трансформація конфлікту?</p>	
<p>Тема Конфлікт і діалог у категоріальній системі соціальної філософії. <i>Форма проведення: семінар виступами студентів.</i></p>	<p>6. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми</p> <p>3</p>	<p><i>Питання для аналізу:</i></p> <p>1. Як конфлікт співвідноситься з іншими категоріями соціальної філософії (людина, суспільство, цінності, свобода тощо)?</p> <p>2. У чому полягає конструктивний підхід до конфлікту (на прикладі теорій Г. Зіммеля, К. Маркса, Р. Дарендорфа, Л. Козера)?</p> <p>3. Чим відрізняється буденне розуміння протиріччя від його філософського осмислення?</p> <p>4. Що таке діалог у соціально-філософському контексті?</p> <p>5. Як розвивалося розуміння діалогу в історії філософії?</p> <p>6. Яку роль відіграє діалог у вирішенні соціальних конфліктів?</p> <p>7. Як діалог впливає на розуміння, інтерпретацію та соціальне конструювання реальності?</p> <p>8. Чи може діалог виступати як спосіб вирішення конфліктів?</p> <p>9. Як соціальні зміни впливають на характер діалогу та конфліктів у суспільстві?</p> <p>10. У чому полягає роль діалогу</p>	<p>На практичному занятті</p>

		у формуванні толерантних відносин і зниженні соціальної напруженості? 11. Як глобалізація та міжкультурні взаємодії впливають на конфлікти та діалог?	
Тема Конфлікт і діалог в соціокультурній картині світу . <i>Форма проведення: дискусія</i>	7. Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми	<i>Питання до обговорення.</i> 1. Що таке конфлікт у соціокультурній перспективі? 2. Як конфлікт пов'язаний з культурними цінностями, нормами та інтерпретаціями реальності? 3. У чому полягає специфіка культурного конфлікту в порівнянні з соціальними конфліктами? 4. Як культура впливає на формування конфліктних ситуацій і способи їх вирішення? 5. Як діалог культур пов'язаний із саморозумінням та збагаченням культур? 6. Як конфлікт і діалог взаємопов'язані в соціокультурному просторі? 7. В яких ситуаціях конфлікт може стати каталізатором діалогу, а в яких — перешкодою для нього? 8. Чи може діалог бути інструментом вирішення конфліктів, або він частіше виступає як передумова для їх запобігання? 9. Які фактори сприяють виникненню конфліктів у соціокультурній сфері? 10. Створення сприятливого соціального середовища для вільної творчості і розвитку всіх форм культури. 11. Гарантія права кожного народу, соціальної, етнічної	На практичному занятті

		<p>групи на свободу вибору культурних цінностей або форм культури.</p> <p><i>Дискусійний характер питань:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Діалектика взаємодії в соціокультурній картині світу. 2. Як співвідносяться поняття толерантності, плюралізму та культурної ідентичності в контексті глобального світу? 3. Чи можливий баланс між прагненням до уніфікації і збереженням культурного різноманіття? 4. Чи може конфлікт стати першим кроком до продуктивного діалогу? 	
<p>Тема 8. Мир як гносеологічна та праксеологічна проблема у філософії конфлікту та діалогу.</p> <p><i>Форма проведення: дискусія</i></p>	<p>Участь у колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком ключових питань теми</p>	<p><i>Теми для проведення:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття миру у філософському контексті. 2. Гносеологічний аспект Проблеми миру. 3. Практикологічний аспект Проблеми миру. 4. Яка кінцева мета діалогу в контексті філософії конфлікту та миру? 5. Гносеологічні механізми переговорів. 6. Як емпатія впливає на процес переговорів? 7. Роль філософії конфлікту і миру у формуванні світогляду. 8. Порівняльний аналіз підходів до розуміння світу в різних культурних та історичних контекстах. 9. Актуальні проблеми і перспективи дослідження в області філософії конфлікту і миру. <p>Есе на тему «Діалог цивілізацій. Мультикультуралізм і толерантність»</p>	<p>На практичному занятті</p>

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ФІЛОСОФІЇ КОНФЛІКТУ І ДІАЛОГУ

Тема 1. Проблемна площина філософії діалогу.

Історія позитивного розуміння діалогу як такого. Демократизація взаємовідносин держави і громадянського суспільства. Діалог. Суспільний діалог. Мислення і мова. Давньогрецька діалогічна традиція.

Площі діалогу в історії людства. Діалог як самостійний літературно-філософський жанр. Розуміння значущості спілкування. Поліс. Агон-змагання і агон-боротьба. Еристика. Перипатетика як метод пізнання істини. Лікея. Теорія суб'єкт-об'єктних відносин. Діалогізм. Діалогічна традиція за М. Бубером, Ф. Ебнером. Філософія діалогу культур В.С. Біблера. Теорія комунікативної дії і розуму Ю. Хабермаса і К. О. Апеля. Діалогічна Х.Ортегі-і-Гассета.

Філософія діалогу як наука. Діалогізм і діалог. Діалог і комунікація. Сучасна філософія діалогу. Інформативний і особистісний напрями філософії діалогу.

Соціальне поле філософії діалогу. Філософії діалогу як системне комунікування людей і соціальних груп. Значення соціальних сторін діалогу, комунікації та філософії діалогу.

Тема 2. Діалог як механізм розв'язування конфліктів.

Діалогічна сутність суспільства. Суспільний діалог: активність обговорення і висловлювання. Теорія діалогу. Діалогіка громадянського суспільства. Діалог як основний засіб вирішення конфліктів.

Предісторія розуміння конфлікту в історії людства як фундамент для розв'язування конфлікту. Сократ, Платон та Арістотель. конфлікти як результат протиріч між розумом і пристрастями.

Варіації розв'язування конфліктів. Діалог та обговорення. Розум і логіка. Етика та мораль. Розмова і обмін ідеями. Компроміс. Розумне мислення та логічні міркування. Цінності. Справедливе і мирне рішення.

Конструктивна роль діалогу як механізму розв'язування конфліктів. Діалог як засіб вирішення конфліктів. Практика переговорів. Умови для взаємного і повного обміну інформацією та інтересами, претензіями один до одного. Діалог як модель співпраці.

Тема 3. Історична площина філософії конфлікту.

Періодизація філософії конфлікту. Поява перших наукових джерел про конфлікти. Зародження, становлення і розвитку конфліктологічних теорій і приватних галузей конфліктології. вивчення конфлікту як самостійного явища в рамках інших наук. Розквіт конфліктологічної науки. Конфліктологічні центри, регіональні та міжнародні групи з дослідження та врегулювання конфліктів у соціумі.

Передісторія філософії конфлікту. Наукове осмислення конфліктного прояву homo sapiens. Нова ера конфліктологічної думки. Системний аналіз конфліктів. Адам Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів»: конфлікт як соціальне явище. Протиріччя в природі, суспільстві, мисленні, боротьба між людьми, класами, державами у творах Ж.- Ж.Руссо, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса та ін.). Сучасна база філософії конфлікту: Горовіц і Бордман, Ч. Освуд, Дж. Скотт, Д. Дана, Г. Келман, Т. Крум та інші. Гарвардський метод принципів переговорів Р. Фішер і У. Юрі). Методика переговорів за участю посередників медіаторів у творах В. Лінкольна, Л.Томпсона, Р. Рубіна, Ф. Форсайта та ін.)

Характеристика філософії конфлікту як наукової дисципліни. Об'єкт і предмет філософії конфлікту. Соціальний конфлікт. Функції філософії конфлікту.

Тема 4. Причинність і свобода в соціальному бутті філософії конфлікту і діалогу.

Проблема свободи і приречення в житті людини. Платон про державу, борг людській природі. Цицерон про свободу і благо. Марк Аврелій про душу і розум і обов'язок. Дві концепції свободи: свобода як подолання і свобода як підпорядкування необхідності.

Конфлікт між людиною і світом у філософії. Подолання відчуження як пошук сенсу життя. Життєві моделі: конформізм як самогубство та активізм як бунт. Стоїцизм про свободу і необхідність. Свобода як пізнана необхідність (Б. Спіноза). І. Бентам про мораль. Безмежність свободи як подолання незавершеності особистості (Ж.-П. Сартр, с. К'єркегор). Волюнтаризм і фаталізм. Есенціалізм, екзистенціалізм та діалектичне розуміння свободи. Свобода, вибір у постнекласичній науці та філософії. Випадковість як категорія наукового знання. Суб'єкт і вибір в точці біфуркації. Суб'єкт і його ціннісна навантаженість. Принцип довіри суб'єкту у філософії конфлікту і діалогу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СОЦІАЛЬНА ПЛОЩИНА ФІЛОСОФІЇ КОНФЛІКТУ І ДІАЛОГУ

Тема 5. Проблема конфлікту і діалогу в структурі соціального знання.

Основні категорії соціальної філософії, їх надпредметний характер: людина, суспільство, щастя, цінності, свобода, благо / зло, життя / смерть. Конфлікт як фактор конституювання соціальної філософії. Класифікація наук І. Канта і місце соціогуманітарних знань в сучасній системі безпеки. Логіка становлення системи соціальних наук. Основна проблема соціогуманітарного знання – кероване безпечне буття. Парадигмальний характер соціогуманітарного знання.

Проблема конфлікту і діалогу в науках про людину. Інституціалізація філософії конфлікту і діалогу та її зв'язки з іншими науками. Співвідношення філософії конфлікту і діалогу з іншими видами наукового знання: філософія, політологія, економіка, право, соціологія. Дві тенденції в соціальному пізнанні: конфліктологічна парадигма (конфлікт як соціальна аномалія – Т. Парсонс) і структурно-функціональний підхід (конфлікт як джерело розвитку – Р. Дарендоф). Концепт конфлікту і діалогу в предметному полі соціальних і гуманітарних дисциплін.

Тема 6. Конфлікт і діалог у категоріальній системі соціальної філософії.

Протиріччя і конфлікт. Буденне розуміння протиріччя як деструкції, алогізму в мисленні. Витоки буденного розуміння протиріччя: антропологічні (цілісність сприйняття), онтологічні (актуальні протиріччя деструктивний характер), гносеологічні (антиномія як гносеологічна форма суперечності), соціокультурні (залежність понятійного мислення від характеру буття). Формально-логічний закон заборони протиріччя в логічно правильному мисленні. Опозиція, протилежність, конфронтація, антагонізм. Виникнення діалектики як наряду філософського знання про розвиток. Буденне розуміння протиріччя як деструкції, алогізму в мисленні. Формально-логічний закон заборони протиріччя в логічно правильному мисленні. Виникнення діалектики як наряду філософського знання про розвиток. Гегелівська концепція протиріччя як джерела рушійної сили розвитку. Наукове розуміння протиріччя як джерела і рушійної сили розвитку.

Сучасне трактування протиріччя додатковості в сучасній науковій парадигмі). Суперечності в соціальному бутті. Концептуалізація поняття конфлікту і діалогу. Конфлікт і колізія. Діалогічний вихід з конфліктної ситуації.

Тема 7. Конфлікт і діалог в соціокультурній картині світу.

Простір культури як простір смислів: знань, цінностей, ідеалів, норм і правил. Принцип системності в соціальному бутті: суспільство і природа, суспільство і діяльність, суспільство і людина. Картини світу основних культурних систем (Китай, Індія, Західне культурне коло). Людина, особистість і суспільство в соціокультурних картинах світу. Протиріччя в культурах Заходу і Сходу. Соціальна проблематика в філософії Стародавнього Китаю, Стародавньої Індії та Стародавньої Греції. Конфуцій про соціальний конфлікт. Брахман, атман і ахімса як світоглядні принципи соціального буття. Аристотель і Платон про зіткнення інтересів. Культури провини і культури совісті. Поняття гріха і поняття карми. Таліон в контексті еволюції соціальних систем. Основні

філософські концепції сенсу життя (гедонізм, аскетизм, етика боргу, евідемонізм, утилітаризм).

Тема 8. Мир як гносеологічна та праксеологічна проблема у філософії конфлікту та діалогу.

Поняття миру – складність визначення. Підходи до дослідження миру (цілісний, поссибілістський, праксеологічний, реформаторський, епістемологічний). Обмеження медіативно-конфліктологічного підходу до дослідження світу. Концепт миру в контексті ментальності. Поняття миру в різних семантичних полях в філософії конфлікту і діалогу.

Концепція миру К. Райта: мир як динамічний баланс. Типологія сфер миру Й. Галтунга. Негативна концепція миру. Концепція «збройного миру» і позитивна концепція миру: концепція «peacelessness» С. Дасгупти, мир як відсутність насильства Й. Галтунга. «Третє покоління миру» - мир як соціальна справедливість. Інтеркультурна концепція миру. Поняття структурної нерівності (економічне, соціальне, правове, гендерне, культурне) і структурного насильства. Проблема інклюзії в дослідженнях миру. Толерантність як умова миру (підходи, поняття, ознаки, типологія). Г. Маркузе про репресивну толерантність. виникнення репресивної толерантності. Межі толерантності. Соціологічні аспекти досліджень миру. Сучасні етичні принципи та ідея ненасильства. Толерантність як принцип громадянського суспільства. Миротворчі організації та їх діяльність.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни виконуючи практичні завдання у галузі філософії конфлікту і діалогу. <i>Знає</i> основні етапи розвитку світової філософської думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші філософські

	<p>школи і навчаннях видатних філософів; основні галузі філософського знання – онтологію, гносеологію, соціальну філософію, філософську антропологію; основні проблеми, теорії та методи філософії, зміст сучасних філософських дискусій з проблем суспільного розвитку; основні поняття і категорії у філософії конфлікту і діалогу, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової філософії конфлікту і діалогу. Вміє використовувати філософський понятійно-категоріальний апарат, основні принципи філософії в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів філософського знання; розуміти сутність внутрішнього світу людини та розглядати її в окресленнях свободи, пошуку та утвердження життєвих смислів; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням філософської спрямованості знання; окреслити філософську площину розвитку філософської думки в Україні. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.</p>
<p>Добре (82-89 В)</p>	<p>Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій. Знає основні етапи розвитку світової філософської думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші філософські школи і навчаннях видатних філософів; основні галузі філософського знання – онтологію, гносеологію, соціальну філософію, філософську антропологію; основні проблеми, теорії та методи філософії, зміст сучасних філософських дискусій з проблем суспільного розвитку; основні поняття і категорії філософії конфлікту і діалогу, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової філософії. Вміє використовувати філософський понятійно-категоріальний апарат, основні принципи філософії конфлікту і діалогу в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів філософського знання; розуміти сутність внутрішнього світу людини та розглядати її в окресленнях свободи, пошуку та утвердження життєвих смислів; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням філософської спрямованості</p>

	знання; окреслити філософську площину розвитку філософської думки в Україні. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74-81 С)	Здобувач знає основні етапи розвитку світової філософської думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші філософські школи і навчаннях видатних філософів; основні галузі філософського знання – онтологію, гносеологію, соціальну філософію, філософську антропологію; основні проблеми, теорії та методи філософії конфлікту і діалогу; основні поняття і категорії філософії конфлікту і діалогу, закономірності розвитку природи, суспільства і мислення; особливості сучасної світової філософії. Вміє використовувати понятійно-категоріальний апарат філософії конфлікту і діалогу, основні принципи філософії в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; формувати та аргументовано відстоювати власну позицію щодо різних аспектів філософського знання; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням філософської спрямованості знання; окреслити філософську площину розвитку філософської думки в Україні. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач не володіє системними знаннями з дисципліни. Знає основні етапи розвитку світової філософської думки; діалектику пізнання та проблеми істини; найважливіші філософські школи і навчаннях видатних філософів; основні галузі філософського знання – онтологію, гносеологію, соціальну філософію, філософську антропологію; основні проблеми, теорії та методи філософії конфлікту і діалогу; основні поняття і категорії філософії конфлікту і діалогу; особливості сучасної світової філософії. Вміє використовувати понятійно-категоріальний апарат філософії конфлікту і діалогу, основні принципи філософії конфлікту і діалогу в аналізі та оцінці соціальних проблем і процесів, тенденцій, фактів, явищ в їх можливому прогнозуванні; застосовувати методи і засоби пізнання для інтелектуального розвитку, підвищення культурного рівня, професійної компетентності; визначати сучасні тенденції розвитку суспільства з урахуванням філософської спрямованості знання; окреслити філософську площину розвитку філософської думки в Україні. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними

	положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо філософії конфлікту і діалогу несистемні, фрагментарні. Виконання практичних завдань, формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички міжособистісної взаємодії, але відсутнє глибоке розуміння логіки філософських процесів.
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання заліку.
Незадовільно (0-34 F)	Здобувач не виконує вимоги програми навчальної дисципліни: не сформовані знання уміння та навички. Здобувач не допускається до заліку та проходить повторне вивчення дисципліни.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка а ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДЗ

Вимоги до написання есе з філософії конфлікту і діалогу

Формальні вимоги

- Написання есе є обов'язковим
- Тема есе, обрана студентом, повинна бути узгоджена з лектором
- Тематична література для написання есе повинна бути узгоджена з лектором у години, призначені для консультацій або електронним шляхом
- Есе повинне бути написаним або надрукованим на листках паперу

формату А 4

- Обсяг тексту – від 2 до 5 сторінок.
- Окрім обов'язкового прочитання фрагменту першоджерела, автор есе може послуговуватися додатковою допоміжною літературою, на яку повинен робити посилання в тексті. Список використаних джерел подається у кінці есе (на окремій сторінці) і не враховується до загального об'єму праці.

Наукові вимоги

Есе на обрану тему повинне складатися з двох частин:

1. Перша (коротка) – 1 сторінка – присвячена загальному введенню у тематичну проблематику обраної проблеми з філософії конфлікту і діалогу; окресленню базових світоглядних, історичних, соціальних та культурних передумов, у межах яких постали саме ці ідеї.

2. Друга (довга) присвячена ширшому аналізу обраної проблеми з філософії конфлікту і діалогу; повинна базуватися на самостійно опрацьованому фрагменті першоджерела; містити аргументовані власні рефлексії, що сформовані на підставі презентації, аналізу та інтерпретації конкретних поглядів, думок, міркувань конкретного вченого.

3. Автор повинен врахувати, що формат есе передбачає самостійну аналітичну працю, яка повинна переконати, що він старанно опрацював обрану проблематику.

4. Текст есе повинен містити власні розмірковування, які можуть бути контр-аргументами думкам обраного вченого, але мають бути викладеними у зрозумілій науковій аргументованій формі.

5. При аналізі обраної проблеми автор повинен використовувати поняттєвий інструментарій

Критерії оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання (філософського есе)

Критерії оцінювання есе

Бали

Кр. 1. Розкриття сенсу висловлювання

Сенс есе розкритий або зміст відповіді дає уявлення про його розуміння. **2**

Сенс есе не розкритий, зміст не дає уявлення про його розуміння. **0**

Кр. 2. Характер і рівень теоретичної аргументації

Тема розкрита з опорою на відповідні поняття, теоретичні положення, висновки. **4**

Наведені окремі, що стосуються теми, поняття, але вони не зв'язані між собою і елементами аргументації. **2**

Аргументація на теоретичному рівні відсутня (смісл головних понять не пояснено; висновок відсутній) або використовуються поняття, положення і висновок, не пов'язані безпосередньо з темою. **0**

Кр. 3. Якість фактичної аргументації

Факти і приклади взяті з різних джерел: ЗМІ, філософії конфлікту і діалогу, літератури, історії, факти з особистого соціального досвіду і власні спостереження (наведено не менше 2-х прикладів з різних джерел). **4**

Аргументація дається з опорою лише на власний соціальний досвід і бачення або наведений(і) приклад(и) з одного джерела. **2**

Фактична інформація відсутня або наведені факти не відповідають положенню, що розглядається. **0**

Максимальний бал 10

Орієнтовні теми есе з філософії:

1. З. Фрейд про можливість зниження інтенсивності конфліктів у суспільстві
2. Г. Зіммель: конфлікт змісту і форми культури
3. Вплив конфлікту на розвиток індивідуальності
4. Г. Зіммель: формування інституційних форм реалізації потреби в конфлікті. Роль релігії в цьому процесі.
5. Роль конкуренції в розвитку суспільства, в уявленні г. Зіммеля

6. Теоретичні підстави розуміння л. Козером сутності конфлікту
7. Функції конфлікту в суспільстві в уявленні л. Козера
8. Філософські підстави розуміння природи конфлікту у Р. Дарендорфа
9. Стратегія врегулювання конфліктів в тоталітарній суспільній системі і демократичному вченні р. Дарендорфа
10. Причина загибелі індивідуальності в розвиненому індустріальному суспільстві в концепції М. Хоркхаймера.
11. Роль Автономної вільної особистості в соціальному конфлікті
12. Маркузе: перспектива спонтанного конфлікту
13. Г. Маркузе про репресивну толерантність. Умови для виникнення репресивної толерантності.
14. К. Лоренц природа соціальних процесів. Функції агресії.
15. К. Лоренц: проблема сучасного розвитку суспільства
16. Вплив з. Фрейда на формування концепції Е.Фромма. Способи буття сприяють деструктивним процесам у розвитку людини.
17. Ознаки соціальних груп, схильних до насильства і конфліктів.
18. Потреба в толерантному ставленні, страждання від толерантного ставлення.
19. Толерантність та її межі.
20. Типи конфліктів. Толерантність в конфліктах різного типу.
21. Філософія діалогу М. Бубера та її вплив на концепцію діалогу культур.
22. Проблема діалогу у філософії Сократа.
23. Діалогічні концепції у філософії ХХ століття.
24. Діалог в естетичному контексті та його роль у семантичному аналізі.
25. Діалог та комунікативна взаємодія.
26. Семіотичні аспекти діалогу.
27. Діалог в контексті міжкультурної та міжконфесійної комунікації.

АНАЛІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Аналіз першоджерела передбачає критичне вивчення тексту для розуміння позиції автора, що включає: визначення автора та контексту, основну тему та

тези, ключові аргументи, значення термінів та оцінку впливу праці. Структурований підхід допомагає розкрити сутність концепцій.

Етапи аналізу тексту

1. Історико-біографічний контекст (наприклад, дослідження діяльності Георга Зіммеля):

- Автор: Хто написав (Г. Гегель, Арістотель, М. Бубер).
- Час та умови: Коли створено, суспільні умови.
- Біографічні факти: Що вплинуло на світогляд автора.

2. Тематичний аналіз:

○ Основна тема: Яку фундаментальну проблему вирішує автор (наприклад, есенціалізм, екзистенціалізм та діалектичне розуміння свободи, як це описано у лекціях).

- Головна теза: Яку основну думку стверджує автор.
- Ключові аргументи: Докази, що підтверджують тезу.

3. Понятійний апарат:

- Визначення основних понять (онтологія, гносеологія, етика).
- Розуміння термінів саме в контексті цього вченого.

4. Критична оцінка:

- Актуальність: Чому це важливо сьогодні.
- Значення: Вплив на розвиток філософії конфлікту і діалогу.

Орієнтовний список першоджерел:

1. Арістотель. Метафізика. Київ : Основи, 2000. 247 с.

2. Арістотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогр. В. Ставнюк. Київ : Аквілонплюс, 2002. 480 с.

3. Баумейстер А. Онтологія і принцип суб'єктивності : спроба контрінтерпретації Гайдегерової філософії. Філософська думка. 2013. № 4. С. 97–113.

4. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність. Умови громадянства: Зб. ст. / Під редакцією Варта ван Стінбергена: Пер. з англ., передмова та примітки Іваненко О. О. Київ : Український Центр духовної культури, 2005. С. 49-70.

5. Габермас Ю. Структурні перетворення суспільної відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. 320 с.
6. Гадамер Г.-Г. Істина і метод: Пер. з нім. В 2 т. Т.1.: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
7. Гантінгтон Семюел П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Пер. з англ. Наталії Климчук. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.
8. Гегель Г.В.Ф. Наука логіки. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення):навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. Київ : Знання, 2009. С.99–112.
9. Гегель. Феноменологія духу . Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення):навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. Київ : Знання, 2009. С.480–490.
10. Гьосле Вітторіо. Практична філософія в сучасному світі. Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. Київ: Лібра, 2003. 248 с.
11. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ : Основи, 2003. 472 с.
12. Історія філософії. Словник / Заг. ред. В.І. Ярошовця. Київ : Знання України, 2005. 1200 с.
13. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
14. Культурологія: базовий підручник для студентів ВНЗ / кол. авторів за ред. А.Є. Конверського: Оніщенко О.С., Попович М.В., Русін М.Ю., Старовойтова І.І. та ін. Харків: Фоліо, 2013. 863 с. (із грифом МОН України).
15. Петрушенко В.Л. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2009. 264 с.
16. Платон. Держава / Пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
17. Сабадуха В. О. Онтологія як філософська наука про достатні підстави людського буття. Вісник Житомирського державного університету. Випуск 3(75). 2014. С. 25-31.
18. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології: Пер. з фр. В.Лях, П. Тарашук. Київ : Основи, 2001. 854 с.
19. Сабадуха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : монографія. ІваноФранківськ : Фоліант. 2-е вид., виправлене. 2012. 176 с.

20. Лисий В. Категорії і поняття, їхнє співвідношення. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2012. Випуск 15. С. 22– 28.
21. Старовойтова І.І. Громадянське суспільство у контексті соціологічного знання. Суспільство й особистість у відображенні теоретичної й прикладної соціології. / Під заг. ред. Г.В.Ангелова. Науково-учбовий посібник. Одеса.: Вид-во КП ОМД, 2017. С.164-197.
22. Філософія: ідеї, ідеології, персоналії: Ілюстрований енциклопедичний довідник / Укл. Ю.В. Омельченко. Київ : Ракша М.О., 2009. 296 с.
23. Фуко М. Археологія знання: Пер. з фр. Київ : Основи, 2003. 326 с.
24. Щюц А., Лукман Т. Структури життєвіту. Київ : Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

6. ГЛОСАРІЙ

Арт-терапія – заняття мистецтвом, що сприяє нормалізації емоційного стану людини і зняттю нервового напруження. Застосовується у конфліктних ситуаціях з метою допомоги суб'єкту в усвідомленні та інтерпретації власних емоційних переживань за допомогою образів-символів. Основні види: музикотерапія (слухання музики), бібліотерапія (читання книг), казко-терапія (читання чи складання казок), складання історій з бажаним завершенням, танцювальна терапія (створення та виконання танців), проєктивний малюнок, лялькотерапія тощо.

Відповідальність – за Еммануелем Левінасом, безумовний обов'язок перед «Іншим», який виникає в момент зустрічі з його Обличчям.

Виграти – виграти – стратегія управління конфліктом, за якої сторонаконфліктер прагне до такого виходу з конфлікту, який задовольняє обох його учасників.

Виграти - програти – стратегія управління конфліктом, за якої одна сторона прагне досягти своєї мети за рахунок поразки іншої.

Викривленість сприйняття конфлікту – неточне або хибне розуміння мотивів поведінки, висловлювань, вчинків і дій опонентів, їхніх особистісних якостей.

Випадковий конфлікт – конфлікт, що виник через непорозуміння чи випадковий збіг обставин.

Групи підтримки – приватні, офіційні чи юридичні особи, які не беруть безпосередньої участі у конфлікті, але своїми діями, мовчазною підтримкою або лише присутністю можуть впливати на розвиток конфлікту та його результати.

Діалектика (грец. dialectike — мистецтво вести бесіду) – один з методів філософії, згідно з яким будь яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого взаємодія (боротьба) протилежностей (Геракліт, Гегель, Маркс). Основні ідеї Д. за Гегелем перехід кількісних змін в якісні, взаємопроникнення протилежностей і заперечення заперечення.

Діалог – взаємодія між суб'єктами, що базується на рівноправності, взаємній повазі та відкритості до погляду іншої сторони.

Ескалація конфлікту – розвиток конфлікту, що прогресує у часі; загострення протиборства, за якого наступні руйнівні впливи опонентів один на одного стають більш інтенсивними, ніж попередні.

Зміщений конфлікт – конфлікт, у якому істинна причина приховується за надуманою.

Зустріч – момент глибокого, екзистенційного контакту між «Я» та «Ти», який змінює обох учасників комунікації.

Інтенсивність конфлікту – гострота протидії сторін, що беруть у ньому участь. Розрізняють конфлікти низької, середньої та високої інтенсивності.

Інтерсуб'єктивність – простір взаємодії та взаєморозуміння між двома свідомостями; те, що народжується «між» суб'єктами.

Інцидент – збіг обставин, дія або сукупність дій учасників конфліктної ситуації, що стають приводом до конфлікту.

Інші учасники конфлікту – особи, які не беручи безпосередньої участі у конфлікті, підштовхують інших до нього (підбурювачі), планують та забезпечують його розвиток (організатори) або сприяють припиненню конфлікту (медіатори).

Інший (Чужий) – ключова категорія діалогізму, яка позначає унікальну особистість поза межами власного «Я», без взаємодії з якою неможливе самопізнання.

Компромiс – стратегія поведінки у конфлікті, яка передбачає взаємні поступки опонентів і досягнення ними взаємоприйняттого рішення за рахунок відмови від повного задоволення своїх цілей заради збереження чи налагодження добрих стосунків з іншою стороною.

Конкуренція – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у прагненні підкорити собі іншу сторону та нав'язати їй вигідне для себе рішення.

Консенсус – загальна згода як протилежність боротьбі.

Конфлікт – процес крайнього загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін за розв'язання значущої для них проблеми. Завжди супроводжується негативними емоціями. Передбачає наявність предмета конфлікту та його учасників (опонентів).

Конфліктний функціоналізм – теорія про корисність конфліктів для змін.

Конфліктологія – це наука, що вивчає закономірності та механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також мистецтво управління ними.

Конфліктна поведінка – чергування взаємних дій і реакцій учасників конфлікту, спрямованих на реалізацію власних інтересів і обмеження інтересів опонента. Принципи конфліктної поведінки: концентрація і координація сил, економія сил і часу, завдання удару у найбільш вразливе місце супротивника.

Конфліктна ситуація – ситуація накопичення суперечностей, що містять істинну причину конфлікту. Виявляється у прихованому або відкритому протиборстві учасників, які мають власні мотиви, мету, засоби і способи розв’язання значущої для них проблеми.

Конфліктогени – слова, жести, погляд, дії (бездіяльність), що можуть призвести до конфлікту.

Кульмінація – точка найвищої напруги конфлікту.

Латентна фаза конфлікту – прихований етап розвитку суперечностей.

Медиация – врегулювання суперечки за участю третьої сторони.

Моделі конфлікту – можливі варіанти його розгортання:

- 1) конфліктоген 1 + конфліктоген 2 + ... конфліктоген n = КОНФЛІКТ;
- 2) конфліктна ситуація 1 + конфліктна ситуація 2 + ... конфліктна ситуація n = КОНФЛІКТ;
- 3) конфліктна ситуація + інцидент = КОНФЛІКТ.

Мотиви сторін конфлікту – спонукання учасників до вступу у конфлікт, пов'язані із задоволенням їхніх потреб; сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що викликали конфліктну активність суб'єкта.

Невірно приписаний конфлікт – той, у якому справжній суб'єкт конфлікту знаходиться за лаштунками протиборства, а у конфлікті задіяні учасники, які не мають до нього безпосереднього відношення.

Нереалістичний конфлікт – той, в якому гостра взаємодія спрямована не на досягнення конкретної мети, а на виплескування накопичених негативних емоцій і ворожого ставлення до опонента. Завжди деструктивний. Найчастіше розпочинається як реалістичний, але з наростанням емоційної напруги перетворюється на нереалістичний.

Об'єкт конфлікту – матеріальна (ресурс), соціальна (влада) або духовна (ідея, норма, принцип тощо) цінність, до володіння або користування якою прагнуть сторони конфлікту.

Обличчя – філософський образ, згідно з Левінасом, що виражає вразливість, беззахисність та водночас абсолютну унікальність Іншого, яка забороняє його ігнорувати.

Образ конфлікту – суб'єктивна інтерпретація причин та сутності конфлікту його сторонами. Включає у себе уявлення опонентів про самих себе (свої цілі, мотиви, цінності, можливості тощо); про супротивну сторону (її цілі, мотиви, цінності, можливості тощо); про умови та ситуацію конфліктної взаємодії.

Основні учасники конфлікту – суб'єкти конфлікту, які беруть у ньому безпосередню участь і активно протидіють один одному.

Поліфонія (багатоголосся) – принцип мислення, за якого жоден голос чи погляд не має монополії на істину, а сенс народжується лише у зіставленні багатьох рівноправних позицій.

Потенційний конфлікт – ситуація, коли існують реальні передумови для виникнення конфлікту, але сторони (або одна з них) поки що не усвідомлюють ситуацію як конфліктну.

Предмет конфлікту – це об'єктивно існуюча або уявна проблема, що є основою конфлікту.

Пристосування – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у підкоренні чи поступках суб'єкта опонентові і зниженні рівня своїх домагань або відмові від них.

Програти-програти – стратегія управління конфліктом, за якої сторона-конфліктер свідомо йде на програш, але разом із тим змушує до поразки й свого опонента.

Просторова межа конфлікту – зумовлена розміром територій, на яких він відбувається. Залежно від цього розрізняють місцевий, локальний, регіональний, глобальний конфлікти.

Психодрама – метод групової психокорекції, що становить собою рольову гру, у ході якої використовується драматична імпровізація як спосіб вивчення внутрішнього світу учасників групи і створюються умови для спонтанного вираження ними почуттів, пов'язаних з подіями чи конфліктами, які їх хвилюють.

Реалістичний конфлікт – конфлікт, викликаний незадоволенням певних потреб чи вимог учасників або несправедливим, на їх думку, розподілом між ними матеріальних чи духовних цінностей. Спрямований на досягнення конкретної мети.

Реверсія конфлікту – повернення його на попередню стадію розвитку.

Розв'язання конфлікту – процес знаходження взаємоприйняттого рішення проблеми, яке здатне задовольнити кожну із сторін конфлікту і гармонізувати їхні стосунки. Передбачає припинення конфліктогенів, вичерпання інциденту, нейтралізацію конфліктної ситуації.

Соціальний дарвінізм – погляд на конфлікт як природний відбір.

Співробітництво – стратегія поведінки у конфлікті, яка полягає у прагненні знайти взаємовигідне рішення, враховуючи інтереси кожної зі сторін.

Стратегія поведінки у конфлікті – спосіб орієнтації особистості чи групи у конфлікті, установка на певні норми поведінки у ситуації конфлікту. Основними видами є: конкуренція, співробітництво, компроміс, пристосування, уникання.

Стратегія управління конфліктом – орієнтація сторін конфлікту на певний результат його розв'язання: -виграти-програти, -виграти-виграти, -програти-програти.

Структура конфлікту – це сукупність його стійких зв'язків, що забезпечують його цілісність, тотожність самому собі, відмінність від інших явищ соціального життя. Охоплює учасників конфлікту, предмет, об'єкт, макро- і мікросередовище конфлікту.

Суб'єкт конфлікту – учасник, що створює конфліктну ситуацію.

Суб'єктна межа конфлікту – зумовлена кількістю учасників на момент його початку. Розширення цієї межі, залучення до конфлікту нових осіб призводить до ускладнення його структури і перебігу, пошуку інших способів його розв'язання.

Суперечність – взаємодія протилежних, несумісних сторін.

Стиль поведінки у конфлікті – характерна для суб'єкта система способів і прийомів поведінки у конфлікті. Основними стилями поведінки у конфлікті є: авторитарний, демократичний, маніпулятивний, ліберальний, анархічний, ситуативний, непослідовний.

Тактика поведінки у конфлікті – лінія поведінки суб'єкта у конфлікті. Основними видами тактик є: жорстка (захват і утримання об'єкту, тиск, фізичне насильство, психологічне насильство); нейтральна (коаліційна, санкціонування, демонстративних дій) і м'яка (угода або змова, дружелюбство, фіксації позиції).

Уникання – стратегія поведінки у конфлікті, яка характеризується ухилянням суб'єкта від відкритого протистояння опонентові, пасивною відмовою від розв'язання конфлікту, пущення його на самоплив.

Учасники конфлікту – приватні, офіційні, юридичні особи, які беруть участь у конфлікті. Оскільки міра їх участі неоднакова, то розрізняють: основних учасників, групи підтримки, інших учасників.

Філософія діалогу – це наука, який розглядає міжособистісні стосунки та спілкування як головну основу буття. На відміну від класичної філософії, яка

протиставляє активного суб'єкта пасивному об'єкту, філософія діалогу стверджує, що істинна сутність людини розкривається лише у взаємодії з Іншим.

Філософія конфлікту – це розділ філософії та конфліктології чи наука, яка вивчає глибинні сутності, причини та закономірності зіткнень, а також роль протиріч у розвитку природи й суспільства. Вона пояснює конфлікти не як випадковість, а як неминучу форму взаємодії, рушійну силу еволюції або деструктивний фактор.

Філософія конфлікту та діалогу – це міждисциплінарний напрям чи наука, яка вивчає протиріччя та протистояння (конфлікти) як рушійну силу розвитку, а також досліджує діалог як головний інструмент їхнього мирного подолання, пошуку взаєморозуміння та досягнення суспільної злагоди.

Хибний конфлікт – сприйняття суб'єктом ситуації як конфліктної без реальних на те причин.

Часова межа конфлікту – зумовлена його тривалістю у часі, наприклад, Сторічна війна, тридцятирічна війна тощо.

Я – Воно (стосунки) – тип зв'язку, де інша людина або об'єкт сприймається прагматично, лише як інструмент, річ або засіб для досягнення власної мети.

Я – Ти (стосунки) – тип зв'язку за Мартином Бубером, де партнер сприймається як унікальна цілісна особистість, а стосунки є безкорисливими та щирими.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Атаманюк З.М., Борінштейн Є.Р. Сучасний філософський дискурс: курс лекцій. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 50 с.
2. Атаманюк З.М., Борінштейн Є.Р. Сучасний філософський дискурс: методичні рекомендації. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 50 с.
3. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дош кільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
4. Філософія: підручник / В.С. Бліхар та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.
5. Філософія: Підручник / за ред.. Є.Р. Борінштейна. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с.

Додаткова

1. Атаманюк З.М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
2. Борінштейн Є.Р. Соціологія моралі: ціннісні виміри суспільства. *Перспективи. Соціально-політичний журнал. Категорія «Б»*. Одеса, 2026. № 1. С. 211-218
3. Борінштейн Є.Р. Творча особистість у вимірі філософії: методичні рекомендації. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 32 с.
4. Борінштейн Є.Р. Творча особистість у вимірі філософії: конспект лекцій. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 35 с.
5. Борінштейн Є.Р., Городнюк Л.С. Філософсько-антропологічний феномен Homo Digitalis як нтологічної системи «людина-гаджет». *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. Дніпро, 2024. № 33 (1). С. 16-21.

6. Борінштейн Є.Р. Філософія творчої особистості: ціннісні інсайти та значення моралі. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. Одеса, 2025. № 2 С. 77-84.

7. Борінштейн Є.Р. Філософія трампізму: криза самовдосконалення людини у контексті зрушення моральних цінностей. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Одеса, 2025. № 1. С. 11-17.

8. Борінштейн Є.Р., Білоусова К. Мотив куртуазного кохання в філософії любові середньовіччя: ціннісні складові у суспільстві тотальної несвободи. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Одеса, 2024. №1. С. 65-71.

9. Борінштейн Є.Р., Єременко О.М. Еволюція ідеї жертви в історії культури: філософський аспект. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. Одеса, 2024. № 1. С. 4-12.

10. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Філософія: підручник. Харків: Право, 2023. 424 с.

11. Литвинчук О.В. Філософія: навч. посібник. Житомир: Житомирська політехніка, 2021. 403 с.

12. Музиченко Г.В., Борінштейн Є.Р. Філософія фандрайзингу: соціокультурне бачення. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Одеса, 2024. № 2. С. 160-168.

32. Філософські абриси сучасної освіти: монографія / за заг. ред. І.М. Предборської. Київ: Університетська книга, 2023. 225 с.

14. Філософські аспекти дослідження каузальності в соціально-гуманітарній сфері: монографія / за ред. О.М. Єременка, 2021. 406 с.

15. Філософія: Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів / кол. авторів; кер. автор. кол. А.О. Приятельчук. Київ: Вадекс, 2021. 560 с.

16. Шандра Б.Б. Філософія: навчально-методичні рекомендації (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. 52 с.

17. Borinshtein, Ye., Stovpets, O., Kukshinova, O., Kisse, A., & Kucherenko, N. Phenomena of freedom and justice in the interpretations of T. Hobbes and J. Locke. *Amazonia Investiga*, 10 (42), 2022. P. 255-263.

18. Stovpets, O., Borinshtein, Y., Yershova-Babenko, I., Kozobrodova, D., Madi, H., & Honcharova O. Digital technologies and human rights: challenges and opportunities. *Amazonia Investiga*. Volume 12. Issue 72: 17-30. December, 2023.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Одеська національна наукова бібліотека : URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
3. Бібліотека Університету Ушинського : URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>